

הרב משה אדלר

השפעת הארץ על יושביה

הקדמה

ארץ בעלת תודעה ובחירה

רגילים אנו לראות בארץ דבר דומם, ללא תודעה, ללא הבנה וללא בחירה. גם חלוקת האדמה מצד בני האדם היא ולא מצד הארץ, שהרי "סדנא דארעא חד הוא"¹. ובודאי שאין השפעה של הארץ על היושבים בה. ואולם חז"ל דרך אחרת להם.

"ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך... ארורה האדמה בעבורך בעיצבון תאכלנה כל ימי חייך. וקוץ ודרדר תצמיח לך"². על דרך הפשט התקללה האדמה בגלל ובעבור האדם, "אם אדם חטא, ארץ מה חטאת? לפי שלא נבראת אלא בשבילו של אדם, חטא אדם ונתקלל ונתקללה עימו, כדי שלא ימצא בה נחת רוח. ולא עוד אלא כשבני אדם חוטאים בעבירות חמורות הן נידונין בגופן, חטאו בעבירות קלות הארץ מתקללת ופירותיה מתמעטין, כדי להצריך לשאת עיניהן לאביהם שבשמים"³. ואולם במדרשים שונים מובא דעה אחרת: "ולמה נתקללה? רבי יהודה ב"ר שמעון אמר שעברה על הציווי, וכן א"ל הקב"ה תדשא הארץ דשא, מה הפרי נאכל אף העץ נאכל. והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ דשא, הפרי נאכל והעץ אינו נאכל"⁴, ועוד בפרקי דר"א⁵: "אם אדם חטא, ארץ מה חטאה שנתאררה? אלא שלא הגידה המעשה⁶ לפיכך נתאררה" ומדייק הרד"ל⁷ שלא כתוב כבקין "ארור אתה מן האדמה" כלומר שהקללה על הגברא

¹ קידושין דכ"ז ע"א, בבא קמא די"ב ע"ב.

² בראשית פ"ג 17-18.

³ מדרש הגדול שם.

⁴ בראשית רבא, פרשה ה, ט.

⁵ פי"ד בסופו

⁶ שם ס"ק מג.

⁷ ובתיקוני הזוהר צב ע"ב: 'זהו לה רשו לממחי בידי דאדם דלא ייכול באילנא דמותנא ולא מחאת'. ועיין ברקנטי דאע"פ שבפשט הכתוב לא הוזכרה באדמה אלא קללה אחת, "לט קללות נתקללו אדם וחוה ונחש והאדמה... הארץ נתקללה בתשע". וברד"ל על פדר"א ס"ק מה מונה אותם כסדרם.

ע"י החפצא, אלא "ארורה האדמה בעבורך", וכן בנח "זה ינחמנו...מן האדמה אשר אררה ה'", ופירושו שהחפצא נתקלל.

אמנם אפשר דלא לאדמה גופא בחירה והבנה אלא למלאך הממונה עליה: על הגמרא⁸ "תניא ר"א הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בא"י, שנאמר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא. והלא דברים ק"ו, ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה, נקבעים בא"י, בתי כנסיות ובתי מדרשות... עאכ"ו?", כותב המהרש"א: "דיבוא משמע שבאו ממקומם למקום אחר, והיינו למקום הר סיני... ונראה דההרים אינן בעלי בחירה לבא לשמוע תורה אלא ששר ההרים בא". וכה"ג כשחזר אלעזר בן דורדייא בתשובה⁹ "הלך וישב לו בין שני הרים וגבעות. אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים. אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר כי ההרים ימושו וגבעות תמוטינה. אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים. אמרו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו..." ובתוס' שם: "לא השיבו לו כך אלא היה אומר בליבו שכך יוכלו להשיב לו. א"נ שר של הרים היה משיב כן". וכן בחולין¹⁰ "רבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויים. פגע ביה בגינאי דנהרא. אמר ליה גינאי חלוק לי מימד ואעבור בך. א"ל אתה הולך לעשות רצון קונך, ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה ספק אינו עושה, אני ודאי עושה. א"ל אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם. חלק ליה". ובתוס': "שמא שר של ים השיב לו, א"נ רבי פנחס היה מחשב בליבו".

ומ"מ אין בכל זה אלא נפ"מ לשאלת המקור אם מהאדמה או מהמלאך הממונה עליה.

הארץ אינה מקשה אחת

"אמר רבי ברכיה בשם רבי שמעון בן לקיש כל מה שברא הקב"ה באדם ברא בארץ לדוגמא לו. אדם יש לו ראש והארץ יש לה ראש שנאמר "וראש עפרות תבל". אדם יש לו עינים והארץ יש לה עינים שנאמר "וכסה את עין הארץ". אדם יש לו אזניים והארץ יש לה אזניים שנאמר "והאזיני ארץ". אדם יש לו פה והארץ יש לה פה שנאמר "ותפתח הארץ את פיה. אדם אוכל והארץ אוכלת שנאמר "ארץ אוכלת יושביה". אדם שותה והארץ שותה שנאמר "למטר השמים תשתה מים". אדם מקיא והארץ מקיאה שנאמר "ולא תקיא הארץ". אדם יש לו ידים והארץ יש לה ידים שנאמר "והארץ הנה רחבת ידים". אדם יש לו ירכים והארץ יש לה ירכים שנאמר "וקבצתים מירכתי ארץ". אדם יש לו טבור והארץ יש לה טבור שנאמר "יושבי על טבור הארץ" אדם יש לו ערוה והארץ יש לה ערוה שנאמר "לראות את ערות הארץ באתם". אדם יש לו רגלים והארץ יש לה

⁸ מגילה דכ"ט ע"א.

⁹ ע"ז די"ז ע"א, תוס' ד"ה עד.

¹⁰ ד"ז ע"א, ובתוס' ד"ה אמר ליה.

גגלים שנאמר "והארץ לעולם עומדת"¹¹. הארץ לא עשויה מקשה אחת אלא איברים איברים בה.

יש הלומדים בחלוקת איברי הארץ שאין הבדל אמיתי בין קרקע לקרקע אלא הכל ביחס לגברא, וכדברי אור החיים¹²: "והנה זה האיש [הבל] איש האדמה היה יודע מוצאה ומובאה ובקי בחדריה, ואמרו ז"ל כי הארץ יש לה איברים כאיברי האדם. ולמכיר בה ידע המקומות... והוא אומר ויהי בהיותם בשדה מתהלכים באדמה, מצא [קין] מקום למועצותיו... שנתחכם לעמוד עליו במקום שיהיה נבלע באדמה וזו היא מיתתו". פה הארץ ביחס לבליעת אדם.

וכה"ג "אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קא אזלינן במדברא, ואיתלוי בהדן ההוא טייעא דהוה שקיל עפרא ומורח ליה, ואמר הא אורחא לדוכתא פלן והא אורחא לדוכתא פלן. אמרינן ליה כמה מרחיקינן ממיא? א"ל הבו לי עפרא. יהיבין ליה ואמר לן תמני פרסי"¹³. ואעיפ שיש הלומדים זאת על דרך הנסתר¹⁴, הבן יהודע במקום כותב 'זאת המעשה אפשר להיות במציאות ולכן לא פרשתי בה רמז'. וכוחם של בני החיו: אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב אלה בני השעיר החורי יושב הארץ, אטו כו"ע ישבי רקיע נינהו? אלא שהיו בקיאים בישיבה של הארץ, שהיו אומרים מלא קנה זה לזית [קרקע זה ראוי לגדל בו זיתים] מלא קנה זה לגפנים, מלא קנה זה לתאנים. וחורי שמריחים את הארץ. וחוי אמר רב פפא שהיו טועמין את הארץ כחויא". חלקי ארץ שונים ביחס לצומח בס, טעם שונה במקומות שונים ביחס לטעמו של האדם.

ואולם ברקנטי¹⁵ מחלק הארצות בטבען: "בדור הפלגה נתן לכל אומה חלקה מן הארץ, ושר אחד למעלה עליה, ובין כולם שבעים. והם שבעים ענפים מן האילן העליון, שבעים שרים הסובבים כיסא הכבוד... והם שומרים ומליצים כ"א על אומתו. ונשאר ישראל חלק ה' מן האומות... ומן הארצות ארץ ישראל שאין עליה שר ומושל רק השי"ת". כמו שכל אומה בעלת תכונות שונות כך ג"כ חלקם על פני האדמה. וכן בכתבי הרב צדוק¹⁶: "כל ענינים חלוקים בעולם... ובנפשות ידוע דאין שום נפש דומה לחברתה... ומסתמא ה"ה בעולם שאין שום מקום דומה לחברו".

¹¹ קהלת רבא פרשה א', עה"פ והארץ לעולם עומדת.

¹² אור החיים עה"פ ויהי בהיותם בשדה, בראשית פ"ד 8.

¹³ ב"ב דע"ג ע"ב.

¹⁴ עיין עץ יוסף דאותו טייעא יצה"ר הוא, ושקיל עפרא ומורח ליה פירושו שלוקח בנ"א שמעפר יסודם, ותוהה על קנקנס. ועוד במהרש"א טייעא הוא חכם בחכמת התורה, ומריח באדמה, דהמעלה העליונה בחכמה הנאמר במשיחנו הוא "והריחו ביראת ה'" המידה השמינית.

¹⁵ נח, עה"פ מאלה נפרדו איי הגוים, ובהאינו עה"פ בהנחל עליון גוים. ובזוה"ק וישלח: 'תא חזי כד עבד קודשא בריך הוא עלמא ופליג ארעא לז' תחומין, פליגן לקבל שבעין רברבין ממנא, וקודשא בריך הוא פליג לון לשבעין עמין כל חד וחד כדקא חזי ליה".

¹⁶ רסיסי לילה ל"ט, ליקוטי מאמרים עמ' 118.

ועוד יותר מחדש האלשיך הקדוש¹⁷ כי יבול הארץ מושפע מתכונת האדמה שעליה הוא גדל: "כי הלא אין כבוד יעקב חלילה לבא אל פרעה ולא אל שר צילו, וגם לא להסתופף באדמה טמאה... וגם לא שיהיה לחמו ניתן ע"י שר מצרים... כי קיבלו חז"ל מפורש בפדר"א כו, כי ארץ גושן ניתנה במתנה גמורה לשרה אימנו מאז ירדה מצרימה, ומצידה שרתה קדושה במקום ההוא... וכלכלתי אותך שם, לומר אל תחוש מבא השפע לך להתפרנס תחת ידי השר, כי הלא וכלכלתי אותך, כלומר שתבא כלכלתך על ידי, שהוא מאת השכינה שעימי ויסייע איכות המקום". אע"פ שבפשט החיטה הגדלה בארה"ב דומה לזו הגדלה ברוסיה, ברוחניות, שונות אחת מהשניה, שכל אחת צמחה באדמה שטבעה שונה, תחת שר אחר. ומשמע עוד שהאוכל מאכל שגדל במקום זר מושפע מרוחניות המאכל.

השפעת הארץ על יושביה

למדנו כי לארץ יש תודעה ובחירה בגופה או בשר הממונה עליה, למדנו כי הארץ אינה מקשה אחת: בכל שטח ממונה שר אחר, נמצאת אומה אחרת ונשפע שפע שונה המשפיע על היבולים. עתה נגיע להשפעה שיש לארץ על האדם היושב בה. פשוט הוא כי תנאי אקלים וטופוגרפיה משפיעים על האדם¹⁸, אך לחז"ל עצם מהות הקרקע ג"כ משפיעה: 'וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען... אמר להן היו מסתכלין בארץ ישראל: יש ארץ מגדלת גיבורים ויש ארץ שמגדלת חלשים, יש שמגדלת אוכלוסין ויש שממעטת אוכלוסין'¹⁹, 'וישב ישראל בשיטים ויחל העם לזנות: יש מעינות שמגדלות גיבורים ויש חלשים, יש נאים ויש מכוערים, יש צנועין ויש שטופין בזימה. ומעין של שיטים של זנות היה, והוא משקה לסדום... ועתיד הקביה ליבשו שנאמר ומעין יוצא מבית ה' והשקה את נחל השיטים'²⁰, חז"ל תולין את חטא ישראל בשיטים ואת חטאי סדום ('הוציאם אלינו ונדעה אותם') בהשפעת המעין והמקום!²¹ לכן "יעקב אבינו מרוב חיבתו צפה שעתיד הקביה לצוות לבניו לעשות משכן, ועקרן מנחל השיטים ונטען במצרים. וציוה לבניו כשיצאו שיוליכום, כי רצה שיהיה המשכן מאלו ולא מארזים

¹⁷ פרשת ויגש, ותחילת ויחי, תחילת מקץ.

¹⁸ האדם באקלים חם, מגזניק אברהם, מדע, כרך כ"ד (1980), עמ' 46-7. הפיזיולוגיה של האדם באקלים חם, זוהר עזרא, ארץ הנגב אדם ומדבר, הוצאת משרד הביטחון (1997). פיזיולוגיה של האדם

בהרים רמים, מרגלית אהוד, החרמון טבע ונוף, (קובץ) עמ' 240-247.
¹⁹ במדבר רבא טז, יב.

²⁰ במדבר רבא כ, כב. וכן בתנחומא.

²¹ יעויין באור החיים במקום (במדבר פכ"ה ו), 'לפי שהמקום מטבעו לעורר טבע התאוה הבהמית'.

אחרים כדי להתיש כוחו של זה הנחל כשיעברו בניו, שלא יכשלו בו²², שהרי למדנו שהצומח מושפע ממקום גדילתו.

וכה"ג 'זתטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה'²³, אין זאת שהשי"ת יסלק החוטאים ממנה אלא שהארץ עצמה תקיאם, ופירושו שתחוש הקרקע מעשי הגברא ותשפיע עליו להסתלק ממנה, וכדברי הרמב"ן שם: "והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ, אבל סוד הדבר... כי השי"ת ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגויהם כוכב ומזל ידוע... אבל ארץ ישראל... נחלת ה' מיוחדת לשמו... והנה הארץ שהיא נחלת ה' הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות..."

יש לזכור כי "מלא כל הארץ כבודו" ואין כל הבדל בין ירושלים לניו יורק, שכל מקום "מלא כבודו", ובכל זאת "ידענו כי ה' אחד, והשינוי יבוא מצד המקבלים, וה' לא ישנה מעשיו כי כולם הם בחכמה. ומעבודת ה' לשמור כח הקיבול כפי המקום"²⁴. כבודו מלא עולם אבל יש מקומות שמצד הגברא אין כבודו מורגש כ"כ, ויש מקומות שמורגש שפע זה ולא אחר.

עפ"ז נבין ביאור "וישמע אברם כי נשבה אחיו... וירדף עד דן"²⁵, "אמר רבי יוחנן כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כוחו, ראה בני בניו שעתידין לעבוד ע"ז בדן... ואף אותו רשע [נבוכדנצר] לא נתגבר עד שהגיע לדן שנאמר מן נשמע נחרת סוסיו"²⁶. יש הלומדים דתשש כוחו של משה מצד הגברא "שאמר לו [הקב"ה], אברהם אבינו במקום זה עתידין לעבוד ע"ז ותשש כוחו מעליו"²⁷, אך המהר"ל²⁸ לומדו על פי דברינו: "פירוש כי המקום הזה מתייחס לע"ז ביותר, כי יש מקומות בארץ מוכנים לדברים מיוחדים, כמו שהיה ירושלים מוכנת להיות ע"י האלקים, כך יש מקומות מיוחדים לצאת מן אשר הוא אחד, ודבר זה היה מקום דן, ולכן שם עשה ירבעם את העגל... ויש בישראל צד בעצמם אשר הם נוטים אחר ע"ז. ולפיכך כאשר בא לדן תשש כוחו, בעבור זרעו... אשר הם נוטים במקום הזה אחר הע"ז". תשש כח אברהם לא בגלל הגברא (דיעתו כי בניו יחטאו כאן) אלא בגלל עצם השפעת החפצא, המקום שאליו הגיעו, שהיות וכולל אברהם את זרעו, וצאצאיו יושפעו במקום זה, הושפע גם הוא ותשש כוחו.

²² שפתי כהן על התורה, שמות פכ"ה 5, "ועורות אלים מאדמים ועורות תחשים ועצי שיטים". ופרש"י וז"ל מאין היו להם שיטים במדבר? פירש רבי תנחומא, יעקב צפה ברוה"ק שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר, והביא ארזים למצרים ונטעם, וציוה לבניו ליטלם עימהם כשיצאו ממצרים עכ"ל.

²³ ויקרא פי"ח 25, 28. פ"כ 22.

²⁴ אב"ע, דברים פל"א, 16. ויעויין בעלי שור ח"ב נב-ג.

²⁵ בראשית פי"ד 14.

²⁶ סנהדרין דצ"ו ע"א.

²⁷ מכילתא, פרשת עמלק, פרק ב.

²⁸ מהר"ל בחידושי אגדות לסנהדרין, שם.

יריחו וירושלים

יִישַׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשִּׁיטִים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מִרְגָלִים חָרַשׁ לֵאמֹר, לְכוּ רְאוּ אֵת הָאָרֶץ וְאֵת יְרִיחוֹ"²⁹, וּבַמְדַרְשׁ³⁰ "יריחו היתה בכלל, ולמה יצאת? מלמד ששקולה כנגד כולם". מהו המיוחד כ"כ ביריחו שהיתה שקולה ככולם, ואשר הוצרך בה גלוי שכינה? "מיריחו היו שומעין קול בן ארזה מקיש בצלצל, מיריחו היו שומעין קול החליל, מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז, מיריחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור, מיריחו היו שומעין קול השיר, מיריחו היו שומעין קול השופר, וי"א אף קולו של כה"ג בשעה שהיה מזכיר את השם ביוה"כ. מיריחו היו מריחין ריח פיטום קטורת"³¹, ועוד למדנו: "ת"ד עשר פעמים מזכיר כהן גדול את השם [ביוה"כ]... אמר רבה בר בר חנה מירושלים ליריחו עשרה פרסאות... עיזים שביריחו מתעטשות מריח הקטורת. נשים שביריחו אינן צריכות להתבסס מריח הקטורת"³². מסביר הראב"ד³¹: "י"ל דהא דקתני הכא דקול שער הגדול היה נשמע מיריחו - דוקא מיריחו, מפני שלא היה שם באותו דרך הרים, ולא שום דבר המעכב את הקול, או שמא יריחו היתה עומדת בגבוה והיו שומעין, אבל בצד אחר לא היה נשמע... ומורי הרב החסיד ז"ל אמר דכל הנך דקתני שהיו נשמעין ביריחו מעשה ניסים היו. ודוקא ביריחו נשמע ולא בשאר צדדים, מפני שיריחו היתה כמו ירושלים מפני שהיו היתה תחילת כיבוש א"י, וכמו דתרומת דגן צריך לתרום כן נתרמה א"י עצמה. ובשביל כך התרימה יהושע להיות קודש כמו ירושלים. והיו נשמעין בה כל הנך דקתני כדי שירגישו בני"א שביריחו יש קצת קדושה כמו בירושלים. ולפיכך באלה יותר משאר דברים מפני... הם תחילת עבודות המעמידים הכהנים לעבודתם ולוים לדוכנם...".

מוצאים אנו קשר בין ירושלים ליריחו אך קשר שנוצר לפי הראב"ד ממעשה יהושע ולא מבריאת העולם. ואולם בספרים אחרים³³ מוצאים אנו קשר עמוק יותר: "שקולה היתה יריחו כנגד כל עיירות וכרכים של ארץ ישראל... והטעם מפני שבנו האמוריים את יריחו על שבע דרגות של טומאה שהם שבעה היכלות חמורות. ולכן הוצרכו להניף אותם שבעה הקפות ושבעה שופרות בכל הקפה והקפה, והוצרכו להזכיר עליו שם של מ"ב שהם שבע שמות... עיר יריחו כנגדה בקדושת מלכות, נקראת יריחו. ובה כלולים כל הספירות מכתר ועד מלכות, קטן וגדול שם הוא. ולכן קילל יהושע מי שיחזור ויבנה את העיר שימותו בניו מקטן ועד גדול. ולפי שהיתה מקדם כח הטומאה בה, ועתה נתיסדה בקדושה".

²⁹ יהושע פ"ב 1.

³⁰ ילקוט שמעוני שם, ח', ע"פ הספרי.

³¹ תמיד פ"ג משנה ח.

³² יומא דל"ט ע"ב.

³³ הציטוט ממדרש תלפיות ענף יריחו. ומופיע ג"כ כה"ג בספר "זכר הנקרא בשמי" לרב אשר מרגליות, אבגי תץ, ובספר הליקוטים לרח"ו, על הפסוק ויריחו סוגרת ומסוגרת.

ספירת המלכות יהוא בדמיון אוצר ובית גנזים לכל מיני שפע ומיני אצילות, כל מיני ההוויות הנמשכות... בדרך כלל הצינורות... והוא הפרנס הגדול על כל הנבראים³⁴. גם קרקע ירושלים בעלת השפעה כוללת זו, ולכן "כל ארץ ישראל בכלל ירושלים"³⁵, וכל העולם שותה מתמציתה של ירושלים, וירושלים היא המלכות³⁶. אלא שבעוד דירושלים כנגד מלכות דקדושה היא, יריחו כנגד מלכות דטומאה, דזה לעומת זה עשה האלהים³⁷. בעוד שכל כוחות הטהרה והקדושה נמצאים בירושלים³⁸, נמצאים כל דרגות הטומאה ביריחו. עפ"י אפשר דכהן גדול מזכיר ביום העשירי (יוה"כ) את השם המפורש עשר פעמים, כנגד עשר ספירות ועשר קדושות³⁹, ונשמע קולו ביריחו שמרוחק מירושלים עשר פרסאות, שיריחו הופכית לירושלים, אך מידת עשר יש ג"כ בה. וכן במנין שבעת הדברים שנעשו בירושלים ונשמו או הורחו ביריחו מקושרים שתי המקומות במספר הכולל שבע היכלות, דקדושה לעומת דטומאה. עפ"י נבין מדוע נצרכו בכיבוש יריחו: "ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות היובלים לפני הארון, וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים והכהנים יתקעו בשופרות"⁴⁰, וכיבוש יריחו בשבת היתה⁴¹, שגם היא שבת מלכתא⁴². זו הסיבה שקראו חז"ל ליריחו "סוגרה של ארץ ישראל"⁴³.

³⁴ שערי אורה, שער א', הוצאת ישיבת החיים והשלום דף 8.

³⁵ זה"ק וירא, דקי"ד ע"א, במדרש הנעלם.

³⁶ ע' רמ"ק בפרדס רימונים, שער ערכי הכינויים. וכה"ג בזה"ק בלק דקע"א ע"א: "סופא דכל דרגין, לאו איהו ירושלים? אלא ודאי... ירושלים כל דרגין קדישין דילה כד אסתחין אקרון ירושלים". וברמ"ק "ירושלים היא המלכות בסוד בחינה חיצונה שבה". ועיין בה"ג בשערי אורה שער א-ב (עמ' 7-54), וברבינו בחיי בראשית עה"פ אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, פכ"ח 13, ובמקומות רבים נוספים.

³⁷ "דאוי לנו לדעת כי גם את זה לעומת זה עשה האלהים. כי כמו שיש צד הקדושה והטהרה והצדקה והישר וטוב... כן יש צד הקליפה שהיא טומאה... בהתעבות הדברים וידיעתם בסדר מדרגות הנאצלות הוכרח היות הדבר נפרד אוכל מתוך אוכל ויתהוה שם פסולת", לישנא דרמ"ק בפרדס, שער כה, פ"א. וממשיך שם באריכות 'ענין הקליפות שלהם עשר ספירות ושבע היכלות כענין הקדושה, כי הם נגד הקדושה כקוף בפני אדם. וכמו שצד הקדושה מושך שפע ומזון לכל נבראיו הטהורים, כן הקליפה מושכת ומשפעת מזון ושפע לנבראים רבים אשר בצידה" (שם פ"ד).

³⁸ כלים פ"א משנה ו'-ט: 'עשר קדושות הן. א"י מקודשת מכל הארצות... עירות המוקפות חומה מקודשות ממנה... לפני מן החומה". וברב מברטנורא שם (מ"ט, סוף הפרק) 'יעשר קדושות דתנן במתני', והנך אחד עשר נינהו. פירשו הגאונים דארץ ישראל אינה ממנין הקדושות, לפי שבשאר קדושות יש בהן כבוד למקום שמונעים ממנו מקצת טומאות, או שמונעין מקצת בני"א ליכנס אליו, ואין בסתם א"י קדושה זו. והבאת ביכורים, עומר, שתי הלחם, ולחם הפנים אינם כקדושות הללו". וממילא כל העשר קדושות בירושלים.

³⁹ מהרש"א ביומא דל"ט ע"ב.

⁴⁰ יהושע פ"ו 3. ובמלבי"ם שם.

⁴¹ ירושלמי, שבת פ"א ה"ח: 'אין מקיפין על עיר של עכו"ם בפחות מג' ימים קודם השבת. הדא דתימא במלחמת הרשות אבל במלחמת חובה אפילו בשבת, שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת". ובילקוט שמעוני טו: 'אמר רב שמעון בן חלפתא, ועוד דבר אחד [יהושע] מדעתו... כיון שנכבשה בשבת, אמר יהושע שבת קודש וכל מה שכבשנו בשבת יהיה קודש".

אפשר דזו הסיבה מדוע עתידה מלכות ה' להתגלות בבקעת יריחו. "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו... ויראהו ה' את כל הארץ... ואת הככר בקעת ירחו"⁴⁴, ובמדרש: "בקעת יריחו, מלמד שהראהו גוג וכל המונו שעתידין ליפול בבקעת ירחו"⁴⁵. גוג ומגוג הכוללים כל האומות⁴⁶ יפלו במקום הכולל כל הטומאות⁴⁷.

שכס

מפאת מאורעות שאירעו בשכס, קבעו חז"ל⁴⁸ כי שכס 'מקום מזומן לפורענות. שם עינו את דינה, בשכס מכרו אחים את יוסף, בשכס נתחלקה מלכות בית דוד, בשכס רוצחים, דכתיב דרך ירצחו שכמה כי זימה עשו"⁴⁹.

האיזכור הראשון לשכס בתורה בראשית כניסת אברהם לארץ: "ויעבור אברם בארץ עד מקום שכס"⁵⁰. ברש"י: להתפלל על בני יעקב כשיבואו להלחם בשכס. וברמב"ן: "וכתב רש"י... ונכון הוא. ואני מוסיף כי החזיק אברהם במקום ההוא תחילה וקודם שנתן לו את הארץ, נרמז לו מזה כי בניו יכבשו המקום ההוא תחילה"⁵¹, וכן היה שבאותו יום⁵² שעברו הירדן השתלטו על איזור שכס שבין הר גריזים והר עיבל וכתרו ברית עם ה'.

גם יעקב בחזרו לארץ ישראל: 'זיבא יעקב שלם עיר שכס אשר בארץ כנען בבואו מפדן ארם ויחן את פני העיר"⁵³, וברמב"ן במקום מזכיר שוב: "המאורע לרמוז על

⁴² רמ"ק בפרדס, שער כ, בערכו: 'שבת נשאר לפי חשבון הימים בין יסוד ומלכות. ועיקר שבת הוא מלכות". ומחלק בין ליל שבת (מלכות. לכן וינוחו בה) ליום שבת (יסוד, לכן וינוחו בו). ענינים אלו נמצאים בספרים רבים מאוד.

⁴³ תנחומא בהעלותך י, ד"ה עשה לך.

⁴⁴ דברים פל"ד 3-1 בדילוגים.

⁴⁵ ילקוט שמעוני תתקסד.

⁴⁶ גוג ומגוג בגמטריא שבעים, כנגד שבעים אומות העולם. תנחומא קרח סוף י"ב. וע' יחזקאל פל"ח 13, שמשמע שלא כל האומות יצטרפו עימם.

⁴⁷ יש לשים לב כי בעוד שעשר קדושות בירושלים, כנגד עולם האצילות, יריחו כוללת שבעה היכלות דטומאה שהם כנגד היכלות דקדושה בעולם היצירה. ע' רמ"ק, בפרדס שער כה-כו.

⁴⁸ מדרש לקח טוב, וישלח, פל"ג 18. וכה"ג בסנהדרין דק"ב ע"א.

⁴⁹ הושע פ"ו 10.

⁵⁰ בראשית פי"ב 6.

⁵¹ אע"פ שראשית כיבוש א"י יריחו היא, י"א דכיבוש ע"י נס לאו שמיה כיבוש אלא דוקא כיבוש שע"י מלחמה. וקשה לאומרו דגם העי כבש במלחמה לפני שכס, ובפשט אין העי באזור שכס. וי"ל ע"פ סוטה דל"ו ע"א: בא וראה כמה ניסים נעשו באותו היום: עברו ישראל את הירדן ובאו להר גריזים והר עיבל יתר משישים מיל, ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם.

⁵² ע"פ סוטה דל"ו ע"א, הערה הקודמת.

⁵³ בראשית פל"ג 18.

העתיד כמו שזכרנו". בשכם מתענה דינה ע"י האדם ששמו כשם מקומו, בשכם הורגים שמעון ולוי כל זכר, ובשכם נעשה נס הצלה ליעקב ובניו⁵⁴. בשכם נמכר יוסף: "ויואמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם"⁵⁵, ולשם גם הוחזר ונקבר: "וזאת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם"⁵⁶, כהבטחת יעקב "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך"⁵⁷, ופרש"י: "לפי שאתה טורח בקבורתי, גם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה, ואי זו? זו שכם... שכם אחד על אחיך, שכם ממש תהיה לך חלק אחד יתירה על אחיך"⁵⁸. ובמדרש⁵⁹: "אמר הקב"ה לשבטים, מכרתם את יוסף החזירו עצמותיו למקומן. ד"א אמר להם יוסף למקום שגנבתוני שם תחזירוני". שכם נתיחדה כאחת מערי המקלט: "ויקדישו את שכם בהר אפרים"⁶⁰, ואכן שכיחי בה רוצחים.

י"א⁶¹ שהשפעת ע"ז על בני"א הגרים בשכם, נובעת משום שאת שלל שכם טמנו באותו מקום: ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם"⁶². ובמדרש⁶³: ויתנו אל יעקב. רבי ישמעאל ב"ר יוסי סליק לצלאה בירושלים. עבר בהדין פלטנוס [הר גריזים. רד"ל] וחמא יתיה חד דמראי. א"ל להיכן את אזיל? א"ל מסיק מצלי בהדא ירושלים. א"ל ולא טב לך מצלי בהדא טורא בריכא ולא בההיא קילקלתא? א"ל אומר לכם למה אתם דומים לכלב שהיה להוט אחר הנבלה. כך לפי שאתם יודעים שעבודת כוכבים טמונה תחתיו, דכתיב ויטמון אותם יעקב, לפיכך אתם להוטים אחריו. אמרין בעי מנסבה [מאחר שזה יודע שעבודת כוכבים טמונה שם, ודאי יקחנה] ונתייעצו עליו להורגו. קם ערק בליליא". אולם אין הדבר מסביר את כל המאורעות שאירעו בשכם, ומדוע "שכם גרוע מכל א"י דהוא

⁵⁴ ילקוט שמעוני קלג: ויסעו ויהי חתת א-להים. אמרי אם שני בני יעקב עשו הדבר הגדול הזה, אם יאספו כולם יכולים להחריב את העולם, ונפל פחדו של הקב"ה עליהם, לכן לא רדפו אחרי בני יעקב. רבותינו אמרו אע"פ שלא רדפו אחריהם בפעם ההיא, אבל לאחר שבע שנים רדפו, ונתכנסו כל מלכי האמורי על בני יעקב ובקשו להורגם בבקעת שכם. לפי שאח"כ חזר יעקב ובניו לשכם ועמדו שם וישבו שם. אמרו לא די להם שהרגו כל אנשי שכם אלא שיורשים את ארצם? נתקבצו כולם ובאו עליהם להורגם. עכ"ל. ופירוט המלחמה וניצחונם שם באריכות.

⁵⁵ בראשית פל"ז 13.

⁵⁶ יהושע פכ"ד 32.

⁵⁷ בראשית פמ"ח 22.

⁵⁸ כמובן ע"פ הסבר רש"י הראשון. ועי"ש הסברים נוספים.

⁵⁹ בראשית רבה, פה ג. וביפה תואר: כדי שיכופר לכן עוון הגזילה אם תשיבו את הגזילה למקומה.

⁶⁰ יהושע פ"ב 7.

⁶¹ ראיתי בחוברת "ניצוצות" לפני שנים, ואינו תחת ידי לבדוק.

⁶² בראשית פל"ה 4

⁶³ בראשית רבא, פ"א ג. וכן בע"ז ירושלמי פ"ה.

מקום מוכן לפורענות. ובודאי לא בחינם מוכן לכך רק שאוירו גורם, גם אחר שנתקדש אוירא דא"י בקדושת א"י⁶⁴.

את יסוד שכס מסביר השם משמואל⁶⁵: ויש להתבונן מדוע באמת כבשו [אברהם ויעקב] תחילה את שכס טרם הורישו את יושבי הארץ? ולא עוד אלא שבאותו יום שעברו את הירדן באו תיכף להר גריזים והר עיבל שהוא מקום שכס... והנה נראה שגם המקום באשר שמו שכס נמי יש בו הטבע ההוא, היינו שטבע המקום גרם ביושביו התנשאות שיהיה כל אחד בפני עצמו חלק, ולא יבטל עצמו בפני כל. רמז לזה חתיכה הראויה להתכבד שאינה בטילה. והנה מידה זו אי טב לית טב מינה ואי ביש לית ביש מינה. לטוב היא כאשר יאמר בשבילי נברא העולם, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו וכל העולם כולו לטובה... ואם אין אני לי מי לי, ויהיה עז כנמר ולא יתבייש מפני המלעיגים עליו וירחיב עוז בנפשו ויגבה ליבו בדרכי השם. ואם לביש ח"ו... גורמת גסות רוח ועזות פנים עד שאין תרופה למכתו... והנה בתחילת כיבוש הארץ שהיו צריכים להתחזקות גדולה, כי מלחמת העמים היתה קשה עליהם מתחילה ועד סוף... על כן היה הציווי שראשית בואם בארץ תהיה במקום שכס, למען יקנו בנפשם מידת ההתחזקות וידרכו נפשם עז. אך באשר מידה זו צריכה שמירה יתרה, לזה באו תחילה למקום הזה אברהם שאמר ואנוכי עפר ואפר, ויעקב שהוא לשון עקב... הם היו בכוחם להאציל... שתהיה מידת המקום רק על צד הטוב... ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל על שכס שהיא מקום מזומן לפורענות... וח"ו לומר שחז"ל דיברו בגנות עיר אחת בארץ ישראל, ומה גם עיר שיעקב נתנה ליוסף במתנה, בודאי אין בה שמץ פסול ח"ו. אך הוא הדבר שאמרו שמטבע המקום לגרום ביושביו התנשאות... שם עינו את דינה... ששכס (האיש) היתה בו מידת עזות וגאות. ולפי דרכנו טבע המקום גרם לו... שם קלקלו השבטים, שלא היו רוצים להיות נכנעים ליוסף שהוא צדיק יסוד עולם, והם ראו עצמם לחלק... שטבע המקום גרם. ובמה ששם נתחלקה מלכות בית דוד... והכל ענין אחד ומעיד על גודל המקום ולא על גריעותו ח"ו".

זו הסיבה ששלח ישראל את יוסף לשכס⁶⁶: "היה [יעקב] מהדר אחר עיצה לתקן את יוסף שיהיה לו גובה לב וחוזק ואומץ למען יהיה ביכולתו לירד לגלות... נחוץ לו גובה לב להשתרר עם אלהים ועם אנשים נגד כל המתקוממים. ובזה יש לפרש... דבכל הפרשה נזכר בשם ישראל... היינו שטבע המקום גורם להיות גבה לב. ועל כן שם עינו את דינה ששכס בן חמור גבה ליבו להיות חתן יעקב. שם קלקלו השבטים שגבה ליבם שלא להיות נכנעים ליוסף ואדרבה להורגו... וכן התחלקות מלכות בית דוד ע"י ירבעם שגבה ליבו עד להשחית... איתא וילכו לרעות את צאן אביהם בשכס... הינו שאחר שסיפר להם יוסף את

⁶⁴ צדקת הצדיק, רכג.

⁶⁵ וישלח, תרע"ב ד"ה ויבוא יעקב שלם עיר שכס.

⁶⁶ שם משמואל, וישב, תרעד ד"ה וישלחו מעמק חברון.

החלומות נפלו פניהם ואיבדו את חוזר וגובה ליבם, לכן הלכו לשכם שטבע המקום יגביה את ליבם".

סוד שכם הוא השפעת ההתנשאות. כל אדם חייב לדעת שיש לו חשיבות. לא חשיבות מדומה שהוא "מחשיב עצמו בעצמו"⁶⁷, אלא חשיבות עצמית וטבעית, הבנה שלא היה כמותו ולא יהיה כמותו עד סוף כל הדורות, הבנה אמיתית שמיוזג כוחות מסוים זה בתקופה זו מיוחד רק לו. ואולם כח זה למרות היותו הכרח, טומן בחובו יסוד של חורבן: גאווה והתנשאות על זולתו. הבנת הישות (מלשון יש) הפנימית גורמת לאיבוד קנה המידה להערכת עצמו, להתעלמות מאחרים ומבורא העולם ולהרגשת עליונות על סביבתו.⁶⁸ דוקא אלו שנחשבים בעלי "צורה שלמה" דוקא בגלל מעלתם, קשה להם האיחוד עם אחרים, ההתבטלות בפני האדם האחר, וכמו שהשיב המהר"ל⁶⁹ דפירוד הלבבות בישראל אינו מחמת חסרונם, רק מפאת מעלתם שהם שכליים ולכן אינם יכולים כ"כ בנקל להתבטל אחד לחברו.

הצורך בהשפעת שכם מחויב, 'שמחמת גודל מעלת המקום מעורר ביושביו מעלת הצורה להיות נחשב צורה שלמה בפני עצמה, והוא הגורם להתחלקות. וכמו ששכם הוא מלשון חלק, כמש"כ אחלקה שכם, כך היא גורמת ביושביו מידת התחלקות, להיות איש פרטי וצורה שלמה בפני עצמה"⁷⁰.

מענין הוא שגסות רוח שבירבעם באה לידי ביטוי לאחר מנה של "שכם": "ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים וישב בה... ויאמר ירבעם בליבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד. אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים, ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם... והרגוני... ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב..."⁷¹. "אמר רב נחמן גסות רוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם... גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד. כיון דחזו ליה לרחבעם דיתבי ואנא קאימנא [עומד] סברי הא מלכא והא עבדא. ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה. מיד ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב"⁷². התנשאות וגאווה באו לידי ביטוי בירבעם גם לפני בנית שכם⁷³ וגם

⁶⁷ מסילת ישרים פי"א.

⁶⁸ עלי שור ח"א עמ' קסח-קעא, ח"ב שי-שיא.

⁶⁹ נצח ישראל, פרק כה.

⁷⁰ שם משמואל, וישב תרעא.

⁷¹ מלכים, פי"ב 25-28.

⁷² סנהדרין דק"א ע"ב.

⁷³ "וירבעם בן נבט אפרתי... וירם יד במלך. וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המילוא סגר את פרץ עיר דוד" (מלכים פי"א 7-26). פירושים רבים בביקורתו על שלמה: "א"ל אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים, ואתה גדרת אותה לעשות אנגריא לבת פרעה" (רש"י). "ועוד שאמר שלמה ולא אמר המלך... ועוד... דוד עשה פרץ בחומת ציון שאם ימרדו בו ישראל יצא ויברח... ושלמה סגר אותו הפרץ. אמר ירבעם ראו גבהות ליבנו... שאינו ירא ממרד" (רד"ק). "ועוד... סגר פרץ דוד

אחריה⁷⁴, אך חטאו הגדול שבגללו אין לו חלק לעולה⁷⁵ ואין מספקין בידו לעשות תשובה⁷⁵ בא מיד לאחר בנית שכם.

שכם משפיעה על היושבים בה התנשאות, הכרה בערך עצמו, אך גם שמירה מתאווה: 'כל מי שנקי מחטאי התאווה צריך שמירה יתרה בעניני כעס ורציחה שהוא עלול להם, וכידוע דלא תרצח ולא תנאף הם ב' הפכים... וכמו ששמעתי על ירבעם בן נבט שנקרא אפרתי, דר"ל שלא ראה קרי מימיו, ושם אימו צרועה היסוד שלו כעס. כל זרעא דיוסף הם שומרי הברית כנודע, ורציחה שכיחה שם כמש"כ בגלעד שכיחי רוצחים⁷⁶, בשכם שכיחי רוצחים. ובב"מ⁷⁷ סיפרו משופריה דרבי יוחנן, וידוע דשופרה ויופי התואר בכל מקום הוא על שמירת הברית, ואח"כ נאמר עליו דאתי מזרעא דיוסף, ואח"כ הענין שאירע לו מריש לקיש שהוא מצד הריתחא דרבנן שהיתה גוברת בו שלא רצה למחול. וגם גוף ההענשה שהיה רגיל בה רבי יוחנן עם רב כהנא^{78,79}. בני יוסף מגודרים מתאווה אך עלולים לכעס, לרציחה - לגאווה, וכך ג"כ נחלתם. יש להבין כי יוסף צדיק יסוד עולם גבוה ומשפיע לעולם. סגולתו שומרתו מחטאי נשים אך אותה סגולה גורמת לו התנשאות וגסות רוח. לעמתו יהודה וירושלים כתר מלכות שמורה להם, עלולים מעט לחטאי התאווה (יהודה ותמר, ישי ואשתו, דוד ובת שבע, שלמה המלך) אך מגודרים בחטאי גאווה והתנשאות ומקיצוץ בנטיעות.

באר שבע ודן

הביטוי מדן ועד באר שבע מופיע פעמים רבות בתנ"ך ובחז"ל: 'וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה"⁸⁰, 'זלהקים את כיסא דוד על ישראל ועל יהודה מדן ועד באר שבע"⁸¹, ויאמר המלך אל יואב שר החיל אשר איתו שוט נא בכל

אביו, שהיה שם מקום היתה החומה הפרוצה כדי שיוכלו ישראל לבא אל המלך כשירצו להגיש לפניו דברי ריבותיהם (רלב"ג). אולם לכל הפירושים חטא ירבעם עצמו בגסות רוח, שהוכיחו ברבים (סנהדרין קא ע"ב), שקראו לשלמה בשמו הפרטי (רד"ק, רלב"ג), שזלזל בכבודו ("חלץ תפיליו בפניו" - בגמרא שם).

⁷⁴ 'אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה' (מלכים א, פי"ג 33) ובגמרא (סנהדרין קב ע"א) "מאי אחר? אמר רבי אבא אחר שתפסו הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר לו חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן. א"ל מי בראש? בן ישי בראש. אי הכי לא בעינא", מעשה גאווה וגסות רוח.

⁷⁵ אבות פ"ה, יח.

⁷⁶ מכות ד"י ע"א.

⁷⁷ דפ"ד ע"א.

⁷⁸ ב"ק דק"ז ע"א.

⁷⁹ דברי צדקת הצדיק קיז.

⁸⁰ שמואל א, פ"ג 20.

⁸¹ שמואל ב, פ"ג 10.

שבטי ישראל מדן ועד באר שבע ופקדו את העם⁸², "וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה"⁸³, "וישלח יחזקיהו... לבא לבית ה' בירושלים לעשות פסח לה' אלוהי ישראל... ויעמידו דבר להעביר קול בכל ישראל מבאר שבע ועד דן לבוא לעשות פסח"⁸⁴, "אמר רבי יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו. בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ"⁸⁵.

על דרך הפשט קצות תחומי ההתישבות בארץ ישראל היו דן בצפון ובאר שבע בדרום. אך יש הלומדים דמקומות אלו כנגד קצוות רוחניים: "לץ ופתי הם ב' קצוות... לץ תכה זה עמלק ופתי יערים זה יתרו. פתי מאמין לכל דבר ומלא עבודות לכל דבר (יתרו לא הניח ע"ז שלא עבדה), לץ אינו מאמין כלל ואינו עובד כלל... דן הוא לשון ע"ז... ומלא עבודות [זרות]... ולץ דקדושה הוא באר שבע הרומז למידת שבת... מנוחה והעדר העבודה"⁸⁶. הרב צדוק מלובלין מסביר ההבדל בין דן לבאר שבע כהבדל שבין כח הפעילות והחיפוש מול המנוחה והשלימות. הפועל ומחפש נוטה לבקש ולרעות גם בשדות זרים חומריים ורוחניים, כשבטו של דן שהשתלט על איזור דן⁸⁷ שלא היה בתחום נחלתו ואשר נטה בכל התקופות אחרי עבודה זרה. כשחזקה מצות המלך דוד על יואב, ויצא למנות את ישראל שלא בטובתו, "הלך בתחילה לשבט גד, אמר יודע אני שהם קשים שמא יזרקו עלי אבנים ונמצא הדבר בטל. אעפ"כ לא סייעה אותה שעה. אח"כ הלך לו לשבט דן אמר יודע אני שהם עובדי אלילים, שמא תפגע השעה בעובדי אלילים"⁸⁸. פסל מיכה מצא מנוחה בדן⁸⁹, וע"פ המדרש⁹⁰ גם עבר עם דן את ים סוף. כשאמר משה "פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום מעם ה'... פן יש בכם שורש

⁸² ש"ב, פכ"ד 2.

⁸³ מלכים א פ"ה 5.

⁸⁴ דה"י ב, פ"ל 5-1. ועיין עוד שמואל ב פי"ז 11, פכ"ד 15, שופטים פ"כ 1, דה"י א, פכ"א 2.

⁸⁵ סנהדרין דצ"ד ע"ב.

⁸⁶ קומץ המנחה לרב צדוק מלובלין, מח.

⁸⁷ יהושע פי"ט 46: "ויצא גבול דן מהם, ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וילכדו אותה. ויכו אותה לפי חרב,

וירשו אותה וישבו בה, ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם".

⁸⁸ ילקוט שמעוני, נ"ך קסה.

⁸⁹ שופטים פרק יז-יח.

⁹⁰ ועי' ילקוט שמעוני שם (עד): "זה שאמר הכתוב לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, א"ר יהודה ב"ר אלעאי ע"ז עברה עם ישראל בים, והים נקרע לפניהם... אתה מוצא ביום שירד המן לישראל, בו ביום עבדו עבודה זרה, ולא עוד אלא שנטלו ממנו והקריבו לע"ז". ובסימן תתנה: "אשכילה בדרך תמים... רבי יהודה אומר אמר הקב"ה: משה מנה לי כהן גדול. א"ל באיזה שבט? מראובן... משמעון... ונמנה משבט דן? לאו לבב עיקש יסור ממני, שהיו עובדי אלילים. לא היה ליבו של זה עיקש שהניח לחי עולמים והיה עובד אלילים, ועברה עם ישראל בים שנאמר ועבר בים צרה, זה צלמו של מיכה. הוא שמשה אמר להם פן יש בכם איש או אשה..."

פורה ראש ולענה⁹¹ על שבת דן נתכוון⁹². לכן היה דן המאסף לכל המחנות במדבר, מאסף לא רק כציון מקום אלא כציון מצב רוחני⁹³. אין פלא כי את העגל האחד הקים ירבעם בדרך⁹⁴. אפילו שמו מרמז על ע"ז: 'רבי יהודה אומר אין דן אלא לשון ע"ז שנאמר הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן'⁹⁵.

שבת דן לדברינו נטה לרעות בשדות זרים עוד לפני שהתיישב בדרך, אך מקומו נאה לו, וכבר למדנו "וירדוף עד דן. א"ד יוחנן כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כוחו"⁹⁶, ובמהר"ל שם "כי המקום הזה מתייחס לע"ז ביותר... ויש בישראל צד בעצמם אשר הם נוטים אחר ע"ז".

באר שבע לעומת דן, השפעתה באי עשייה ומנוחה. ואולם עומק רב יש להשפעתה. ספירת המלכות שבסוף עולם האצילות שתי פעולות בסיסיות יש בה: היא המקבלת ואוצרת השפע הנשפע אליה משאר הספירות, והיא ג"כ המשפיעת לשאר העולמות וליצורים. באר שבע כנגד המלכות⁹⁷ היא בבחינתה הראשונה, בחינת הקבלה והמנוחה⁹⁸. בחינת השבת והשביתה בבחינת ההשפעה והעשייה בירושלים היא⁹⁹.

לדברינו נבין סתירת הפסוקים האם נקראה באר שבע בגלל שבועת אברהם, "כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת. על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם"¹⁰⁰, או בגלל חפירת הבאר השביעית של יצחק¹⁰¹: "ויבואו עבדי יצחק, ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו, ויאמרו לו מצאנו

⁹¹ דברים פכ"ט 17.

⁹² ספרי שם, ועל פי ילקוט נ"ד תתנה, הערה 89.

⁹³ פוקד עקרים לרב צדוק עמ' 22, ובמקומות נוספים רבים.

⁹⁴ מלכים א, פי"ב 29-30.

⁹⁵ שבת דס"ז ע"ב.

⁹⁶ סנהדרין דצ"ו ע"א, ובמהר"ל בחידושי אגדות שם.

⁹⁷ ע' שערי אורה שער א' במאורי אור מערכת בית, יא, ובזוה"ק נח ד"ס, בהעלותך דקי"ז, ויצא דקמ"ז,

בחוקותי דקט"ו ע"א.

⁹⁸ כ"כ הרמ"ק פרדס רימונים, שער ערכי הכינויים: "באר הוא המלכות... נקרא באר בקבלתה... ועדין

אינה משפעת, אלא מקבל השפע בתוכה. ונקראת בארה בהיותה משפעת לתחתונים... והנה לפי"ז

נמצא כי בארה היא המלכות לבדה אחר שנסתלק ממנה הזכר המשפיע, ולכן היא משפעת, כי כלל זה

בידינו, אין מידה משפעת בעוד שהיא מקבלת... ונקראת באר שבע בהיותה כלולה משבע ספירות

העליונות". ומקורו בזוה"ק חקת דקפ"ג ע"א: "זמם בארה היא הבאר. מאי שנא הכא בארה ולבתר

באר? אלא בארה לבתר דמתכנשי מייא לגו ימא ונחתי לתתא. באר בשעתא דיצחק מליא ליה".

⁹⁹ רמ"ק שם, "ירושלים היא המלכות, ונקראת ירושלים בסוד בחינה חיצונה שבה", ועוד.

¹⁰⁰ בראשית פכ"א 30-31.

¹⁰¹ בראשית פכ"ו 32-33.

מים. ויקרא אותה שבעה, על כן שם העיר באר שבע עד היום הזה¹⁰². י"א¹⁰³ דשני באר שבע היו, וי"א¹⁰⁴ דבימי אברהם נקראה ע"ש השבועה ועתה ע"ש השבע, י"א¹⁰⁵ דגם יצחק ע"ש השבועה קראה, וי"א¹⁰⁶ שגם אברהם ע"ש השבע (כבשות) קראה.

ואולם לדברינו שבע דיצחק ושבועה דאברהם למקום אחד נתכוונו¹⁰⁷ ובענין אחד קראו, וכן ברמב"ן¹⁰⁸ 'שהנדר חל לאסור את האסור ולהתיר לעצמו שלא יעשה מה שהוא אסור עליו... אבל השבועות אינן כלל אלא לאסור את המותר... וכבר רמזו החכמים הטעם בספרי: מה הפרש בין נדרים לשבועות? בנדרים כנודר בחיי המלך בשבועות כנשבע במלך עצמו... והסוד כי השבועה מלשון שבעה, כי בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה, והנדר בתבונה... נמצא שהנדרים על גבי תורה עולים'.

היות ושכינה שורה בבאר שבע לכן אברהם אחר העקידה 'זיקומו וילכו יחדיו אל באר שבע, וישב אברהם בבאר שבע'¹⁰⁹, 'לפי שראה אברהם אבינו נחת רוח בבאר שבע לא זו ממנה. למה הדבר דומה לאישה שהעשירה מפלכה. אמרה הואיל ומן הפלך העשרתי אינו זו מתחת ידי'¹¹⁰, הכל מהמקום, ומשנה מקום עלול לשנות מזל.

עה"פ ויצא יעקב מבאר שבע כותב הש"ד¹¹¹ 'זו היציאה אינה יציאתו מבית אביו, כי אותה יציאה כבר נזכרה: וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך, אלא יציאה זו היא יציאתו ממדרש שם ועבר ששמש שם י"ד שנים... ויצא יעקב מבאר שבע, מבאר מים חיים, בארה של תורה... ושלשתן רמוזין באותיות באר שבע: אב (בית אביו), שם, עבר... והוא מקום מיוחד לשבועות'. א"כ בהמ"ד של שם ועבר ממוקם היה בבאר שבע. לכן

¹⁰² ספורנו במקום: קרא את הבאר שבעה מפני שהיה מקום שביעי שבו חפרו באר, ג' של אברהם שסתמום פלישתים... ג' של יצחק שהיו עשק, שטנה ורחובות, וזה היה השביעי', וכן הוא בפדר"א פל"ה.

¹⁰³ רשב"ם, פכ"ו 33.

¹⁰⁴ ספורנו וחזקוני ואב"ע שם.

¹⁰⁵ רד"ק שם.

¹⁰⁶ רמב"ן שם, וכן משמע ברד"ק, שאברהם קרא ג"כ ע"ש השבע כבשות.

¹⁰⁷ ובהסברו עיין ברקנטי תחילת מטות כי היות ונברא האדם בצורה עליונה, וכל אחד מאיבריו הוא ענף מהעולם העליון, לכן היוצא מפיו מחויב לעשות. ומסביר דכונת הרמב"ן דחיי המלך נדר) רומז לבינה. והעובר על שבועתו, מפריד המידות במיוחד באחרונה הנקראת שבע. יעויין בספרים רבים כי שבועה במלכות, זוה"ק פנחס דרנ"ה, ע' רמ"ק בפרדס רימונים, שער ערכי הכינויים כי שבועה הוא במלכות בעלייתה ליסוד, כלומר כשאינה משפיעה, וכענין באר שבע שלמדנו. יעויין בבאר מים חיים, בראשית פכ"ו 32.

¹⁰⁸ במדבר פ"ל 3, ד"ה וטעם ידור נדר לה'.

¹⁰⁹ בראשית פכ"ב 19.

¹¹⁰ מדרש הגדול שם.

¹¹¹ על התורה, ר' מרדכי הכהן מגורי האר"י.

לפני ירידת יעקב למצרים: 'זיסע ישראל וכל אשר לו ויבוא בארה שבע'¹¹² להתפלל לפני השכינה¹¹³, במקום המיוחד לה.

השפעות איזור דן ובאר שבע, השפעת העושה ומאמין לכל דבר ושאינו מאמין ואינו עושה, מתבטאת גם בשבטים שהתישבו בהם: שבט דן ושבט יהודה. 'אמר רבי חנינא בן פזי אין לך גדול משבט יהודה ואין לך ירוד משבט דן... בצלאל משל יהודה ואהליאב מן והוא מזדווג לו... המשכן בשני שבטים אלו נעשה, וכן המקדש שלמה מיהודה וחירם בן אישה אלמנה ממטה נפתלי'¹¹⁴, 'וכן במשיח אביו מיהודה ואימו מן, שלכן נקרא יהודה ודן גור אריה, שמשח יוצא מבין שניהם'¹¹⁵. כדי להקים משכן ומקדש נצרכים אנו לכח פעילות וחיפוש של דן וגם לכח השביתה של יהודה¹¹⁶.

'זיכרתו ברית בבאר שבע ויקם אבימלך ופיכל שר צבאו וישבו אל ארץ פלישתים'¹¹⁷. לספורנו 'שבו מבאר שבע שלא היתה מארץ פלישתים', לרמב"ן 'וישבו אל ארץ פלישתים ענינו וישבו אל עירם אשר בארץ פלישתים, כי בארץ פלישתים היו, אבל הם יושבים בגרר שהיא מדינת המלך, וחזא יושב בבאר שבע שהיא בארץ פלישתים בנחל גרר'. מדוע יש קשר בין השפעת באר שבע לפלישתים, קשר המתבטא בבואם לשם בימי אברהם ויצחק (לספורנו) או קשר של נחלה (לרמב"ן).

מקורם של פלישתים ממצרים: 'ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתוחים. ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלישתים'¹¹⁸. 'אינו אומר אשר הולידו אלא אשר יצאו להודיע שכולן בני זימה'¹¹⁹, או כפירוש רש"י: 'משניהם יצאו, שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם אלו לאלו, ויצאו מהם פלישתים'. בין אם נדייק יצאו ולא ילדו, או יצאו לשון רבים, מקור פלישתים בזימה. יש לזכור כי נטיה זו היתה גם לסבס, מצרים, שעל כן 'זתהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר

¹¹² בראשית פמ"ו 1, וכן 5.

¹¹³ וכ"כ הרקנטי במקום, וברמב"ן: אבל הפסוק הזה יש בו סוד... בי כאשר בא יעקב לרדת מצרים, ראה כי גלות יתחיל בו ובזרעו, ופחד... ועשה זה בבאר שבע שהוא בית תפילה לאבותיו ומשם נטל רשות בלכתו לחרן".

¹¹⁴ שמות רבא, פרשה מ' בסופו. ובמתנות כהונה, דרשו בערכין פ"ג דאימו של חירם מן, וכן בתנחומא מפורש.

¹¹⁵ תורה שלמה, שמות פל"א. יד בהערה.

¹¹⁶ כן הוא בקומץ המנחה לרב צדוק הכהן מלובלין מח. וע"ע מהרש"א לכתובות ד"ה ע"א: 'עיקר מעשה המקדש היו מב' שבטים, האחד בצלאל למטה יהודה שהוא מצד הימין ורחמים, כמש"כ יהודה כולו על שמו של הקב"ה שם הויה, ואיתו אהליאב למטה דן, דהיינו לצרף אליו הדין והגבורה". ודומה לדברינו מכיון אחר, דביהודה מתגלה השכינה ובדן היא מצטמצמת ונכסית (דין).

¹¹⁷ בראשית פכ"א, 32.

¹¹⁸ בראשית פ"י 13-14.

¹¹⁹ תנחומא, וישב ה.

אין שם מת"120, ופירש רש"י: 'דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדות מרוקים פנויים והיו להם בכורות הרבה, פעמים הם חמישה לאישה אחת כל אחד בכור לאביו'. לכן מיד אחר יציאת מצרים נבדקו ישראל במי מרה, ללמדם שלא למדו ממעשי המצרים: 'דמצראי הוּו אמרי דבניהו דישאל הוּו מיניהו, והוּו כמה בישאל דחשדין לאינתתיהו בדא, עד דקובייה מטא לון להאי אתר... [ואמר למשה] כתוב שמא קדישא ורמי למיא וידבקון כולהון, נשי וגוברין, ולא ישאר לעז על בני... ואי תימא נשיהון דישאל יאות, אינון [הגברים] אמאי? אלא אוף אינון בעיין דלא אסתאבו בנשיהון דמצראי, ונשיהון דישאל לא אסתאבו במצראי כל אינון שנין דהוּו ביניהו"121.

לא נתפלא כי אם הסב שטוף בעריות, 'ויהי כבא אברם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה היא מאוד... ותוקח האשה בית פרעה"122, כך גם הנכד. 'וישב יצחק בגרר. וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחותי היא. כי ירא לאמור אשתי פן יהרגוני... וישקף אבימלך מלך פלשתים... והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו"123. וגם הצאצאים, 'ויהי טוחן [שמשנן] בבית האסורים. איך יוחנן אין טחינה אלא לשון עבירה... מלמד שכל אחד ואחד [מפלישתים] הביא לו אישתו לבית האסורים כדי שתתעבר ממנו"124.

'והנה איש הבינים עולה, גלית הפלשתי שמו מגת ממערכות (קרי, וכתוב ממערות) פלשתים"125, 'רבי יוחנן אמר בר מאה פאפי וחדא נאני [פרש"י בן תערובת שבאו הרבה אנשים על אימו בלילה אחת, ונתעברה מן אחד]. גלית שמו מגת, תני רב יוסף שהכל דשין את אימו כגת. כתיב מערות וקרין מערכות, תני רב יוסף שהכל הערו באימו"126.

ובכתבי הרב צדוק"127: 'כי מצרים ערות הארץ יסוד דקליפה כידוע. וז' בניס היו למצרים, והוּו הוא היסוד, נמצא הפלישתים היסוד שביסוד דקליפה. ועל כן הם נקראים ערלים בסתם בלשון הכתוב"128... ועל כן נתחברו יהודה ודן במלאכת המשכן והמקדש, וכן לעתיד עם משיח... ובניצוח פלישתים היה שמשון בדן ראשון ודוד מיהודה אחרון". אם באר שבע כנגד השכינה, מטרוניתא דקודש, הפלישתים כנגד אשת זנונים, כח הטומאה.

120 שמות פי"ב 30.

121 זה"ק, נשא, דקב"ד ע"ב.

122 בראשית פי"ב 14-15.

123 בראשית פכ"ו 6-8.

124 סוטה ד' ע"א. יעויין ברמב"ן עה"ת, בראשית פי"ב 13: 'לא ידעתי למה פחד עתה יותר מקודם...

אולי היו הכנענים בדור ההוא שטופים בעבודה זרה וגדורים מן העריות יותר מאנשי מצרים

והפלשתים, ואיננו נכון...". ולדברינו במחילה מכבוד תורתו אפ"ל כך.

125 ש"א פי"ז 23.

126 סוטה דמ"ב ע"ב.

127 פוקד עקרים דף 40-41.

128 הפלישתי הערל הזה, שמואל א פי"ז 26, 36. לקחת אשה מפלשתים הערלים, שופטים פי"ד 3.

ונפילתי ביד הערלים, שופטים פט"ו 18. נעברה אל מצב הערלים האלה, ש"א פי"ד 6. פן יבואו

הערלים האלה ודקרוני, ש"א פ"א 4. פן תשמחנה בנות פלשתים, פן תעלוזנה בנות הערלים ש"ב,

פ"א 20.

הגיעו הפלישתים למקומה של באר שבע והושפעו ממקומה, עד שבא שמשון מדן תחילה, וניסה לשחרר נחלת שבטו - איזור "גוש דן" שישבו בו פלישתים¹²⁹, ודוד מיהודה¹³⁰, שמקום באר שבע ראוי לו, והשלים את ניצחונו.

הכרמל והתבור

"למה תרצדון הרים גבנונים¹³¹... רבי יוסי הגלילי פתר קרא בהרים. בשעה שבא הקבי"ה ליתן תורה בסיני היו ההרים רצים ומידיינים אלו עם אלו. זה אומר עלי התורה ניתנת וזה אומר עלי התורה ניתנת. תבור בא מבית אלים וכרמל מאספמיא. הה"ד חי אני נאם ה'... כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא¹³², זה אומר אני נקראתי וזה אומר אני נקראתי. אמר הקב"ה... כולכם גבנונים... כולכם נעשה עבודת כוכבים על ראשיכם¹³³, ובגמרא¹³⁴: 'תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בא"י שנאמר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא. והלא דברים ק"ו, ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעים בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה עאכו"כ". כפשוטו קשה הדבר להולמו, וכי ההרים בעלי בחירה לבא לשמוע תורה¹³⁵? וכי שינה כדור הארץ מקום הרי כרמל ותבור, וזרקם ברגע אחד לתוך א"י ממרחק אלפי ק"מ?

ע"פ דברינו י"ל דכל הר רצה שתינתן התורה במידתו שלו, בהשפעתו היחודית לו. שתי השפעות בסיסיות בעולם, השפעת חסד וגבורה. חסד מבטא את הנתנה ללא גבול, את ההתגלות המלאה של שם הויה לברואיו. גבורה מבטא את הצמצום, שכן כח בריכוזו בעל עוצמה רבה יותר. גבורה מבטא את ההסתרה, ההעלם, הטבע.

הכרמל רצה שהתורה תינתן עליו, בהתגלות¹³⁶. התבור ביקש שהתורה תינתן עליו, בגבורה וצמצום. לדברינו לא ההרים פיזית עקרו לא"י אלא השפעתם עקרה ונקבע לה מקום בכרמל ובתבור. לא בתי הכנסיות והמדרשות יעקרו פיזית ממקומם, אלא השפעתם היחודית תגיע לארץ ישראל.

¹²⁹ יעויין בפקוד עקרים לעיל, ובישראל קדושים באריכות, כי שמשון נלחם בפלישתים בקדושת העיניים, ובשליטה על יצרו, ודוד ניצחם בכוח השכינה דקדושה ההופכית לכח פלישתים. עיין עוד בקומץ המנחה דף 57. פלישתים מלשון מפולש והרחבה: ים כנגד תאווה, ופולשת פילוש והרחבה, לשון פלשת-ים.

¹³⁰ יעויין דים הוי ג"כ בשכינה, ככוחו של דוד.

¹³¹ תהילים סח, 17.

¹³² ירמיה, פמ"ו 18.

¹³³ בראשית רבא, צט, א.

¹³⁴ מגילה דכ"ט ע"א.

¹³⁵ שאלת המהרש"א במגילה שם, ותשובתו שמא שר ההרים בא.

¹³⁶ יעויין בפירוש יפה תואר על בראשית רבא צט, א.

בשני זמנים קפצו הרים אלו להכרה עולמית, וכל פעם בבחינתם והשפעתם היחודית: אליהו בכרמל ומפלת סיסרא בתבור. ע"י מעשה אליהו בכרמל התגלה שם הויה בעולם: "ותפל אש ה' [הויה] ותאכל את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה ליחכה. וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים"¹³⁷. כמשה בשעתו במעמד הר סיני, כך גם ע"י אליהו הבינו כולם כי הטבע (האלקים) כולו הויה¹³⁸. לדברינו אליהו בחר דוקא בכרמל כמקום לגילוי כבוד ה' שכן הכרמל מסוגל להשפעה זו.

נס נצחון סיסרא נס טבעי ומוסתר הוא: ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי, ותאמר אליו הלא ציוה ה' אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור... ויגידו לסיסרא כי עלה ברק בן אבינועם הר תבור... ויהם ה' את סיסרא ואת כל הרכב ואת כל המחנה"¹³⁹. מלחמת ישראל בסיסרא אינה מלחמה פשוטה נוספת: "סיסרא בא עליהם בארבעים אלף ראשי גייסות, וכל אחד היה עימו מאה אלף. ובן שלושים שנה היה וכבש כל העולם בכוחו. לא היה כרך שלא היה מפיל חומה בקולו, ואפילו חיה שבשדה כיון שהיה נותן עליה קולו לא היתה זזה ממקומה. אמרו כשהיה יורד לרוחץ בנחל קישון היה עולה בזקנו כמה מאכל בני"א דגים. ותשע מאות סוסים במרכבתו, ובחזרה לא היה אחד מהם חוזר בשלום [מרוב התאמצות]"¹⁴⁰. אין בחז"ל כדברים אלו אלא במלחמת אברהם וארבעת המלכים וחיזקיהו וסנחריב¹⁴¹. כח רוחני רב היה לסיסרא¹⁴², עד שצריך היה התערבות שמימית בתבוסתו "מן השמים נלחמו, הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא"¹⁴³. ובכל זאת נס אדיר זה הוצנע במעשים טבעיים "נחל קישון גרפם". אפשר שציווי ה' לברק לעלות דקא על הר תבור הוא משום שזהו מקום המסוגל ומשפיע השפעה שכזו¹⁴⁴.

¹³⁷ מלכים א פי"ח 9-38.

¹³⁸ עיין ילקוט שמעוני, נ"ד, רז דהקבלה רבה בין אליהו למשה רבינו: 'אתה מוצא שני נביאים עמדו לישראל משבטו של לוי, משה ראשון ואליהו אחרון... ואתה מוצא שמשה ואליהו שוים זה לזה בכל דבר', ומונה והולך עשרים ושתים מאורעות ופסוקים דומים.

¹³⁹ שופטים פ"ד 15-6 בדילוגים.

¹⁴⁰ ילקוט שמעוני שם, סוף מג. וצ"ע כל המדרש, יעויין במאמרי "השקול" ו"תורת המספרים".

¹⁴¹ סנהדרין דצ"ה ע"ב.

¹⁴² יעויין רסיסי לילה דף 94.

¹⁴³ שופטים פ"ה 20.

¹⁴⁴ יעויין במדרש תלפיות ענף גילגולים, דניצוצות מסיסרא התגלגלו בהמן, ומיעל - באסתר, נזכור כי נס ההצלה בזמן הפורים היה בנסתר והסתרה.

החרמון

"ונקח בעת ההיא את הארץ... מנחל ארנון עד הר חרמון. צידונים יקראו לחרמון שרין והאמורי יקראו לו שניר"¹⁴⁵, "מערוער... ועד הר שיאן הוא חרמון"¹⁴⁶. מה חשיבותו הרבה כ"כ של החרמון, עד שפורטו שמות ההר בפי העמים סביבו, והרי לא אירע דבר משמעותי באותו איזור בתקופת התנ"ך.

י"א שפירוט השמות משום שבח א"י¹⁴⁷, וי"א שפירוט השמות ע"פ התחלפות הבעלות בתקופות השונות¹⁴⁸. גם בפירוש השמות רבו הפירושים: שניר מלשון שלג¹⁴⁹ או מלשון שאין בו ניר¹⁵⁰. שריון שנותן פירות¹⁵¹ או שקשה לכובשו¹⁵². שיאון לשון גובה¹⁵³ או שמו המקורי, חרמון מלשון חרם¹⁵⁴ שקשה להגיע אליו.

אפשר שהר החרמון כנגד הספירות העליונות ביותר, ההשפעה הגבוהה ביותר, "כטל חרמון שירד על הררי ציון ומשם הברכה נמשכת לירושלים ולכל העולם"¹⁵⁵. ההר הגבוה ביותר, שקשה ביותר להשגה, ההר הלבן כל ימות השנה ושמשיע מים לכל סביבותיו מבטא את המדרגה הגבוהה ביותר. אפשר שדוקא מפני השפעתה המיוחדת קראוה בארבע שמות בתורה¹⁵⁶, ולא היו בה מאורעות מיוחדים ע"י בני"א. אפשר עפ"י נבין דברי יונתן בן עוזיאל עה"פ "הרים נזלו מפני ה' זה סיני מפני א-לוהי ישראל"¹⁵⁷: "טורא

¹⁴⁵ דברים פ"ג 8-9.

¹⁴⁶ דברים פ"ד 48.

¹⁴⁷ חולין ד"ס ע"ב: "צידונים יקראו לחרמון שריון. תנא שניר ושריון מהרי ארץ ישראל, מלמד שכ"א ואחד באומות העולם הלך ובנה לו כרך גדול לעצמו, והעלה לו על שם הרי א"י, ללמדך שאפילו הרי א"י חביבין על אוה"ע". ורש"י בדברים פ"ג 9 "ולמה הוצרך לכתב? להגיד שבח א"י שהיו מלכויות מתפארות בכך, זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא".

¹⁴⁸ רמב"ן שם.

¹⁴⁹ פרש"י ואונקלוס. וביונתן בן עוזיאל: "טוור תלגא דלא פסיק מיניה תלגא לא בקייטא ולא בסיתווא".

¹⁵⁰ ז"ל האלשיך: והאמורי יקראו לו שניר... שתמיד הוא כקרקע שלא משלו בו לחרוש אותו ולעשותו ניר, כלומר שאין מי שיכול לכובשו עכ"ל. וברמב"ן: הוא שלג בלשון כנען.

¹⁵¹ יונתן בן עוזיאל: טוורא דמסרי פירו"י. יעויין בהעמק דבר לנצי"ב "שריון הוא הר מבורך מאוד עד שנמשל ברכת הר ציון בו".

¹⁵² אלשיך: "שהיה קשה ליכבש ככבוש את איש לבוש שריון".

¹⁵³ לשון שיא.

¹⁵⁴ ע"פ הרמב"ן.

¹⁵⁵ ע"פ השערי אורה, הוצאת ישיבת החיים והשלום עמ' 56, 211. חרמון כנגד הכתר.

¹⁵⁶ אפשר דהכל גלום בראשון, חסד בשניר המשפיע (ככרמל), גבורה בשריון (כתבור), ואפשר להפך ע"פ הפירושים שבגוף המאמר. שיאון לשון גובה ופסגה. אין, וחרמון בל ינסו לעלות, והוי כנגד ארבע

אותיות הויה.

¹⁵⁷ שופטים פי"ב 5.

דתבור טורא דחרמווןוטורא דכרמלא מתרגשין דין עם דין ואמרין דין לדין, דין אמר עלי תשרי שכינתא ולי חזיא...".

עכו

'ש'לש קליפות הטמאות ורעות לגמרי, אין בהם טוב כלל, ונקראו במרכבת יחזקאל רוח סערה, וענן גדול ואש מתלקחת. ומהן נמשכות ונשפעות נפשות כל אומות עו"ג, וקיום נפשם וגופם של כל בע"ח הטמאים ואסורים באכילה, וקיום גופם וקיום חיות כל מאכלות אסורים מהצומח כגון ערלה וכלאי הכרם... אך נפש החיונית הבהמית שבישראל..ונפשות בהמות וחיות ועופות ודגים טהורים ומותרים באכילה... נשפע ונמשך... מקליפת נוגה... והיא בחינה ממוצעת בין שלש קליפות הטמאות לגמרי ובין בחינות ומדרגות הקדושה... דרך משל האוכל בישראל שמינא דתורא ושותה יין מבושם להרחיב דעתו לה' ולתורתו... לקיים מצות ענג שבת ויו"ט, אזי נתברר חיות הבשר והיין שהיה נשפע מקליפת נוגה ועולה לה' כעולה וקרבת... אך מי שהוא בזוללי בשר וסובאי יין למלאות תאות גופו ונפשו... יורד חיות הבשר והיין שבקרבו ונכלל לפי שעה ברע גמור שבשלש קליפות"¹⁵⁸. מסביר הרב צדוק¹⁵⁹ כי עכו כנגד קליפת נגה, ולכן מרחץ של אפורידיטי שרחץ בו רבן גמליאל בעכו היה והוא אליל של כוכב נוגה¹⁶⁰. לכן היתה עכו חציה בא"י וחציה בחו"ל¹⁶¹.

עזה

"רבי אומר תחילת קלקולו [של שמשון] בעזה...לפיכך לקה בעזה"¹⁶². ובמהר"ל בח"א שם י"ש לך לדעת ולהבין השם הזה שהיה התחלת קלקולו בעזה לשון עז וחזק, כי במידה זו חטא שמשון". ומצינו כי תוספת הא בסוף מילה לחזקה הוא, עיין ליל מול לילה בפרדס רימונים¹⁶³.

¹⁵⁸ תניא, ליקוטי אמרים, סוף פ"ו, תחילת פ"ז.

¹⁵⁹ דובר צדק עמ' 165.

¹⁶⁰ רמב"ם בפירוש המשניות, על ע"ז דמ"ד ע"ב.

¹⁶¹ שיטת ר"ת, תוס' ד"ה ואשקלון, תחילת גיטין, ע"פי הירושלמי. עי"ש בסוף תוס' דלגבי ישוב א"י

נחשבה עכו כחו"ל ולגבי חו"ל נחשבה כא"י, וכקליפת נגה.

¹⁶² סוטה ד"ט ע"ב.

¹⁶³ שער כ"ו פי"ב ושם להיפך.

ד' אמות של אדם

דברינו אמורים במקומות שהשפעתם טבועה בהם ע"י בורא העולם מקדמת דנא. ואלם אפשר שגם האדם הפרטי משפיע ומושפע מארבע האמות שעליהן הוא עומד ויושב. יסוד זה שמעתי מראש הישיבה הרב גולדוויכט זצ"ל. "וישמע הכנעני מלך ערד כי בא ישראל דרך האתרים וילחם עם ישראל וישב ממנו שבי" ¹⁶⁴, ופירש רש"י: "דרך האתרים - דרך הנגב שהלכו בו מרגלים". הסביר רה"י כי עצם הליכת המרגלים באותה דרך בכוונת חטא, גרמה למשקע שלילי באותו מקום, והוא זה שהשפיע על רפיון ישראל ¹⁶⁵. כה"ג "הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה והיא מצער" ¹⁶⁶, פירש רש"י ¹⁶⁷: "קרובה ישיבתה, נתיישבה מקרוב, לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין". אך רה"י לדבריו: ישיבתה קרובה, שאין משקע שלילי של חטאים שיגרמו למתגורר שם לחטוא. לכן שניים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים ¹⁶⁸, כנראה לפניכ ישבו מבטלי תורה במקום זה ו"הכשירו" את המקום לחטא. וממילא גם להיפך, הלומד תורה או מקיים מצוה במקום מסויים גורם למשקע חיובי באותו מקום, ולכן ייקל בעתיד על הנמצא בו לעבוד את בוראו. ראייה לדבריו מצאתי בזוה"ק ¹⁶⁹ דרבי אבא ור' יעקב בנו הלכו מטבריא לבי טרוניא חמוי, ולנו בכפר טרשא. לאחר לימוד תורה עמוק עם בעלי האכסניא הכריז: "ואתר דא הא דיינוה לעילא זימנא חדא... וכדין אשתדלותא דילן יממא ולילא באורייתא הוא, ואתרא דא קא מסייעא לן". יתר מכך כותה הרב צדוק ¹⁷⁰: 'מסתמא מעלת כל מקום מיוחד כפי מעלות הנפשות מישראל, וכל אחד הד' אמות שלו בא"י שהם נחלתו שייכים לו. ופירוש ד' אמות היינו מקום קבורה" ¹⁷¹. לפי"ז לא רק שיש למקום השפעה על יושביו אלא שכל ד' אמות בארץ ישראל יש בהם דבר המייחדם והמשפיע שפע ייחודי.

¹⁶⁴ במדבר פכ"א 1.

¹⁶⁵ שנסתלק ענן במות אהרון, ראש השנה ד"ג ע"א, ועל שבאו להילחם והצליחו בראשונה.

¹⁶⁶ בראשית פי"ט 20.

¹⁶⁷ שבת ד"י ע"ב.

¹⁶⁸ אבות פ"ג מ"ב.

¹⁶⁹ לך לך דצ"ד ע"א-ע"ב.

¹⁷⁰ ליקוטי מאמרים, עמ' 117.

¹⁷¹ תנחומא פקודי ג: "נוטלו המלאך [לנשמה כשהיא עובר במעי אמן] משם ומוליכו לגן עדן... לערב מוליכו לגיהנום... ומראה לו מקום שהוא עתיד למות בו, ומקום שהוא עתיד להיקבר בו". ובשאר מאמרי רש"י עמ"ס סוכה: 'הודעתיד כי כל הנשמות כלולות באדה"ר קודם שחטא ואח"כ נשרו ממנו כשנתמעטה קומתו. והנה כמו שנשרו ניצוצי נשמתו כן נשרו ניצוצי גופו ונמצא כי כל הנשמות שבעולם תלויות באברי אדה"ר, זה בראשו וזה בעיניו... ונודע כי אדה"ר נצבר עפרו מד' רוחות העולם, וכפי המקום אשר ניטל ממנו עפר, בחינת אבר פרטי שיש באדם... שם תהא קבורתו מן חלק האדמה אשר ממנו לוקח בראשונה באדה"ר... וזה סוד כי עפר אתה ואל עפר תשוב ר"ל לעפרו הראשון.

ארץ תחתונה כנגד העליונה

"ויאמר ה' אלי...עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה"¹⁷². "זיעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסגה ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן [מזרח עד צפון], ואת כל נפתלי [צפון] ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון [מערב עד דרום] ואת הנגב...הראתיך בעיניך ושמה לא תעבור"¹⁷³. מדוע סדר הראיה בציווי שונה מהפעולה? מסביר האלשיך הקדוש: "עלה ראש הפסגה ושא עיניך השמימה, ותראה מראות נבואה. ארץ החיים...הארץ העליונה לגבולותיה, כי מכח העליונה הושתה כולה לפניו כקערה [הופכית]"¹⁷⁴. "למען הכין אותו לראות את כל ארץ ישראל התחתונה, הראהו תחילה ארץ העליונה שלעומתה למעלה, וזה אומרו שא עיניך, ולא וראה בעיניך...תראה מה שלמעלה שהיא ארץ העליונה ואז תשיג בהדרגה מלמטה למעלה"¹⁷⁵. בציווי נאמר למשה לראות הארץ העליונה, כביכול תמונת ראי לארץ התחתונה, ולכן היפוך הרוחות.

מעלת ארץ ישראל משום שהיא כנגד הארץ העליונה, המלכות שבה נאצרים כל ההשפעות העליונות¹⁷⁶. עפ"ז נבין במדרש: "ארץ ישראל היא באמצע העולם שהיא טבור כל הארצות. ושלמה המלך ע"ה היה מכיר ברצועות היוצאות מהטבור לשאר הארצות ושם היה נוטע איזה דבר הנמצא משובח באיזה ארץ ויוצא משם כגון הפלפלין שנמצא בארץ מרחקים ולא בשאר ארצות, וכן המצטיכה שנמצא במקום אחד ולא בשום מקום שבעולם. אך בארץ ישראל הכל נמצא כי מהטבור יוצאים כל אברי הארצות"¹⁷⁷. כמלכות שכוללת כל¹⁷⁸ כך א"י הכל בה, הארצות השונות ויבוליהן השונים, כל ההשפעות השונות שבכל שבעים חלקי הארצות נמצאות בארץ ישראל, כל מקום והשפעתו הייחודית לו.

¹⁷² דברים פ"ג 26-7 (פרשת ואתחנן).

¹⁷³ דברים פל"ד 1-4 (פרשת וזאת הברכה).

¹⁷⁴ אלשיך בואתחנן.

¹⁷⁵ אלשיך בוזאת הברכה.

¹⁷⁶ רמ"ק, אור יקר על הזוה"ק, כרך י"ג דף רנא, כרך ט"ז דף קכב-ג. ומסביר באריכות סגולות א"י ע"פ יסוד זה.

¹⁷⁷ מדרש תלפיות ענף ארץ ישראל.

¹⁷⁸ שערי אורה עמ' 13: "ולפעמים נקרא שם אדנות א-ד-ני בכינוי כל, והטעם שלא יחסר כל בו, שהרי כל מיני השפע והאצילות וכל מיני הברכות והקיום כולן נכנסין בתוכו". וכה"ג במקומות רבים נוספים.

מצינו יסוד השפעת המקום על יושביו במקומות נוספים כגון בחברון: יעויין עוד בשם משמואל חיי שרה תרעד: 'מערת המכפלה יש בה ענין ממוצע בין עולם שאנו בו לגן עדן... והיא מחברת עלמא עילאה בעלמא תתאה... [חברון מלשון חיבור...]. ההפרש שבין מערת המכפלה למקום המקדש ששם מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, שהוא חיבור מלמטה למעלה ומלמעלה למטה, ובמערת המכפלה מצינו רק חיבור מלמטה למעלה, וכל הנשמות העולות לעולם העליון עולות דרך מערת המכפלה". ע' חסד לאברהם עין משפט, נהר נא. כל הסובב בחברון על סוד זה סובב, ארבעת הזוגות הקבורים בו,

---

כלב שכבשו, דוד שמלך בו שבע שנים לפני ירושלים (זוה"ק וארא דנ"ד). עפ"ז נבין המדרש האומר: 'משה וציפורה נקברו במערת המכפלה, כי אומר ואתה לא תבוא אבל המלאכים יביאוך שמה' (ילקוט הראובני, תחילת וילך).